

DÍTĚ V RODIČOVSKÉM KONFLIKTU

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

DÍTĚ V RODIČOVSKÉM KONFLIKTU

Autoři:

Mgr. Kristýna Tichá
Mgr. Helena Šašková

Publikace vznikla v rámci projektu **Inovativní postupy v přímé práci
s dětským klientem,**

reg. číslo: CZ.03.2.X/0.0/0.0/17_076/0011514,
který byl financován z Operačního programu Zaměstnanost.

Dítě v rodičovském konfliktu

Obsah

1. Úvod	5
2. Konflikt rodičů	6
2.1 Způsob řešení konfliktu	7
2.2 Vztah mezi rodiči a dítětem	8
3. Dopady konfliktu na dítě	9
3.1 Vnímání konfliktu dětmi	9
3.2 Reakce dítěte na konflikt	11
4. Konflikt rodičů v praxi - rozchod	12
4.1 Dítě vtažené do konfliktu	12
4.2 Strach z odloučení	13
4.3 Pocit viny	14
4.4 Snaha sblížit rodiče	14
5. Podpora dítěte v konfliktu	15
5.1 Potřeba informací	15
5.2 Práva dítěte	16
5.3 Podpůrné vztahy	16
6. Rozvod v praxi (OSPOD, soud, poradenské pracoviště)	17
6.1 Role OSPOD v rozvodu rodičů	17
6.2 Postup OSPOD Písek v případě rozvodu rodičů	19
6.3 Postup Arkády	21
6.4 Postup Okresního soudu v Písku	21
7. Rozcestník - kam směřovat děti a rodiče	22
8. Zdroje	24

1. ÚVOD

Co se stane s dětmi, které žijí s neustále rozhádanými rodiči? Jak se žije dětem mezi rodiči, jejichž konflikt pokračuje i po rozchodu? Udržení bezpečného domácího prostředí pro děti se v dnešní době stává problémem mnoha rodičů.

Rozchod (i ten nejcivilizovanější) je pro rodiče i děti nevyhnutelně náročný. Nejproblematictější je při rozchodu rodičů intenzivní, dlouhodobý konflikt, který vytváří nebezpečné a nepředvídatelné prostředí domova. V některých případech setrvání v konfliktním vztahu může být příčina problémů dítěte. Pokud je konflikt mezi rodiči intenzivní a dlouhodobý, rozchod může konflikt ukončit a přinést dětem úlevu. Bohužel výjimečná není situace, kdy konflikt probíhá i po rozchodu rodičů.

V roce 2019 proběhlo 24 tisíc rozvodů, asi o 200 méně než v roce 2018. Větší část rozvodů, 59 %, ukončila manželství s nezletilými dětmi. Celkem prošlo rozvodem rodičů 22 tisíc nezletilých dětí. Z pohledu délky trvání manželství bylo rozvodů nejvíce po 2 až 4 letech od uzavření manželství (Český statistický úřad, 2019).

Přibližně 70 % rozvodů proběhne dobře. Způsobí bolest a nerovnováhu, ale rodiče se chovají zodpovědně a láskyplně v zájmu svých dětí a rodina je schopna najít v průběhu dvou let novou rovnováhu. **Přibližně 30 % rozvodů je však komplikovanějších a 15 % z této skupiny představují ty nejkomplikovanější rozvody plné bojů. Děti z těchto rodin jsou konfliktem nejvíce ohroženy a těmto rodinám by měla být věnována větší pozornost** (Van Lawick, 2012).

2. KONFLIKT RODIČŮ

Neexistuje nic takového jako vztah zcela prostý konfliktů a neshod a všechny děti jistě vidí, jak se jejich rodiče někdy hádají. Pokud se rodiče k sobě navzájem vztahují klidně a pozitivně i během neshody, vyřeší problém společně, pak mohou být děti nedotčeny a výzkum naznačuje, že se mohou dokonce naučit schopnostem řešení konfliktů, které mohou v takových situacích aplikovat na své vlastní vztahy.

Přestože konflikt je běžnou součástí rodinných vztahů, povaha konfliktu rodičů se může značně lišit. Může se jednat o občasné neshody, které se vyřeší, nebo o méně užitečné formy konfliktů, které jsou stupňovány od nenávistných hádek až po těžké formy domácího násilí. Nejčastěji se v rodinách děti setkávají s tzv. situačním násilím, které je charakterizováno častými hádkami příležitostně vystupňovanými do fyzického násilí (tlačení, strkání...).

Někdy se předpokládá, že děti nejvíce trpí, pokud se mezi rodiči objeví fyzické násilí. Dopady konfliktu, **při kterém se rodiče hádají pouze slovně (urážejí se, nadávají si...) mohou být ale stejně závažné, jako když se rodiče postrkují nebo po sobě hází věci.** Verbální konflikt může být pro dítě stejně zraňující jako fyzické násilí.

Péče by se proto neměla zaměřovat pouze na první pohled na závažnější fyzický konflikt rodičů, ale věnovat se i rodinám, jejichž konflikt zahrnuje níže zmíněné znaky a vyskytuje se v rodinách častěji (Westrupp, 2018).

Konflikt rodičů je pro děti škodlivý:

- Je-li častý a intenzivní;
- když je vášnivý a nepřátelský;
- když zahrnuje slovní urážky a zvýšené hlasy;
- když jsou rodiče fyzicky agresivní;
- když rodiče ustoupí od hádky nebo nastane „tichá domácnost“;
- když se zdá, že konflikt ohrožuje jednotu rodiny;
- když se rodiče vzájemně znehodnocují;
- když jde o dítě.

2.1 Způsob řešení konfliktu

I když si rodiče možná myslí, že odejít z hádky a nastolit „tichou domácnost“ po dobu tří dnů, není velký problém – může to být velký problém pro jejich děti. Děti vidí, jak rodiče řeší neshody, a učí se dovednosti řešení problémů a dovednosti regulovat emoce. Rodiče svým chováním předávají dítěti důležitou informaci o tom, jak vypadají blízké vztahy a co je a není normální. Pokud se rodiče k sobě chovají neuctivě, děti vyrostou s přesvědčením, že je v pořádku chovat se stejně ke svým partnerům. Možná budou věřit, že je v pořádku, když se k nim budou chovat špatně i ostatní.

Konflikt nemusí být pro dítě zatěžující, pokud jsou rodiče schopni konflikt vyřešit. **Konstruktivní způsob řešení konfliktu, tedy zdárné vyřešení problémů a pocíťovaná podpora mezi rodiči je důležitá pro pocit harmonie a stability dítěte.** Pomocí konstruktivního způsobu řešení sporů si dítě osvojí přístup, že rodiče konflikt vyřeší (Smrčková, 2014).

Nevyřešené konflikty naopak vedou ke zlosti, agresivitě a stresu dítěte. Za neřešenými konflikty může být, jak nedostatek schopnosti rodičů řešit konflikty, tak nezáměr hledat řešení, tedy obecně hostilní postoj k partnerovi. Dále je důležité, jestli vůbec a nakolik je dítě zatahované do konfliktu a jak se s tímto tlakem vyrovnává. Například pokud dívka rozebírá hádku s matkou, nemůže se od konfliktu distancovat a je vystavena dalším rizikům (Uholjeva, 2019).

Podobným případem může být i situace, kdy se **dítě ocitne mezi rodiči jako mezi mlýnskými kameny** a připadá si mezi nimi uvězněné. Dítě se cítí být do konfliktu vtaženo (častěji, pokud se téma týká události s dítětem spojené) a staví jej do obtížné situace, ve které pociťuje potřebu si mezi rodiči vybírat. Děti se často snaží být k obrazu svých rodičů, naplňovat jejich představu o tom, jaké by měly být. I když se to rodičům občas nezdá, děti by byly velmi rády takové, jaké je rodiče chtějí mít. Jen se jim to někdy nedaří. V těžkém konfliktu mezi rodiči si musí vybrat jednoho z nich. **Dítě se v takové situaci může stát prostředníkem rodičů, obětním beránkem nebo se může pokusit s jedním z rodičů vytvořit alianci, což může mít za následek problematický vztah s druhým rodičem.** Původně rodičovská neshoda může odstartovat spor mezi rodičem a dítětem, i když je původní důvod hádky již vyřešen a konflikt rodičů zažehnán (Fosco & Grych, 2010). Rodiče se někdy snaží takovouto alianci s dítětem proti druhému rodiči i záměrně vytvořit s cílem upevnit vlastní pozici a vlastní vztah s dítětem, a naopak minimalizovat vztahový rámec s druhým z rodičů (Smrčková, 2014).

2.2 Vztah mezi rodiči a dítětem

Konflikt zatěžuje celou rodinu a děti by měly mít prostor ptát se, co hádka znamená. Rodiče mají pocit, že selhávají, bojí se, že mluvením o konfliktu dítěti ublíží a nejsou si často jistí, co se ve skutečnosti mezi ním a partnerem děje. Rodiče tak o konfliktu, popřípadě o rozchodu, neumí mluvit a mezi nimi a dětmi vzniká napětí, které může ohrožovat jejich vztah. Děti velmi dobře cítí, že se něco děje, vytváří si svoje teorie, na které se nemohou dotazovat a jsou se svým trápením samy.

Konflikt a napětí se mohou přenést také na další vztahy i mimo rodinu. Strategie zlehčování nebo zastírání konfliktů mezi rodiči před dítětem je tím nevhodnější, čím vážnější jsou tyto konflikty. Dítě pak zažívá velmi intenzivní strach o svou rodinu, který je zdánlivě bezdůvodný, protože rodiče popírají konflikt. Roste tak rozsah nevyslovené zkušenosti, kterou dítě nemůže sdílet s rodiči (Kotková, Lacinová, 2016).

Pocit bezpečí by měl být základem každého vztahu rodič-dítě. Bohužel v konfliktních rodinách nebývá samozřejmostí. Rodiče, které můžeme označit za vysoce konfliktní, mívají specifický styl výchovy. Tito rodiče obecně více kritizují, jsou agresivní, vyhrožují, křičí a bijí, také jsou ve výchově laxní a nekonzistentní a svým dětem nevěnují tolik pozornosti (oproti rodičům, které nevnímáme jako vysoce konfliktní) (Sutherland, 2014). **Rodič zatížený konfliktem je méně vnímavý k potřebám dítěte a méně pohotový pomoci, a proto bývá v konfliktních rodinách problematické, aby měly děti s rodiči bezpečný a předvídatelný vztah.**

Vztah s oběma rodiči je při konfliktu důležitý podpůrný článek a jeho kvalita se odrazí na celkové adaptaci dítěte. Konflikt rodičů se také může projevit na fungování sourozeneckého vztahu. Předpokládá se spojení mezi rodičovským konfliktem a následnými konflikty mezi sourozenci (Uholjeva, 2019).

3. DOPADY KONFLIKTU NA DÍTĚ

3.1 Vnímání konfliktu **dětmi**

Děti z prostředí s vysokou mírou stresu reagují na tutéž situaci různě. Zatímco u některých se konflikt mezi rodiči projeví zhoršeným školním výkonem, úzkostností, agresivitou apod., u jiných zůstává toto dlouhodobé působení bez následku. **Podle některých teorií má konflikt na dítě takový dopad, jaký mu samo dá význam.** Tedy, **že míra zátěže spojená s konfliktem rodičů je dána významem, který mu přisuzuje samo dítě** (Lacinová, 2011).

Dítě se přirozeně snaží krizovou situaci, jakou je konflikt rodičů, pochopit a zvládnout. Úměrně věku a zkušenostem konflikt vnímá a subjektivně ho hodnotí. Vnímá ho jednak podle objektivních charakteristik konfliktu (např. intenzita, frekvence konfliktu), tak podle rodinného kontextu (např. převládající emoční klima rodiny, zkušenosti s konflikty rodičů z minulosti) (Lacinová, 2011).

Během hodnocení konfliktu dítě může uvažovat o těchto otázkách:

- Jaký na něj může mít konflikt dopad?
- Může konflikt ohrozit jeho samotného?
- Může konflikt ohrozit dobré vztahy v rodině?
- Kdo nese za vznik konfliktu zodpovědnost?
- Je konflikt jeho vina?
- Může samo udělat něco, aby konflikt skončil?

Děti tak mohou na konflikt rodičů reagovat různě a jejich reakci nemůžeme předvídat dopředu. Jejich chování a **prožívání nemusí odrážet to, jak závažný se konflikt jeví objektivně**, ale vychází také ze subjektivního vnímání konfliktu. Pokud dítě vnímá, že ho konflikt rodičů ohrožuje, do jisté míry se za něj cítí odpovědné, pravděpodobně na konflikt bude reagovat negativně, což může přerůst např. v emoční problémy.

V nedávném českém výzkumu se zjišťovalo, jak konflikt rodičů vnímají děti ze stabilní rodiny a z rodiny, ve které se rodiče rozcházel. Pro děti ze stabilní rodiny nebyl konflikt běžný a pokud se objevil, nevnímaly ho jako ohrožení. Na základě zkušeností věděly, že rodiče umí konflikt přirozeně vyřešit. Naopak v konfliktní rodině byly hádky běžnou součástí rodinného života, rodiče problém dlouhodobě neřešili, častěji z hádky utíkali a několik dní spolu nemluvili. Tyto děti nezažily, že by

rodiče uměli konflikt efektivně vyřešit a v důsledku pro ně rodina nebyla stabilní a nepředstavovala zdroj jistoty. Výzkum ukázal, že děti mohou konflikt vnímat odlišně podle toho, jak se rodičům daří konflikt řešit. Ve stabilní rodině konflikt nemusí znamenat frustraci, protože hádka končí příjemnou blízkostí (Uholjeva, 2019).

Už děti předškolního věku jsou dobrými pozorovateli a dobře rozumí rozdílu např. mezi intenzitou konfliktu a mírou osobního ohrožení. V **rámcí intervence se můžeme ptát už tříletých dětí, jak konflikt rodičů vnímají a brát jejich odpovědi vážně.**

Dopady konfliktu tedy nelze předem odhadnout a víme, že kromě hodnocení konfliktu dítětem hraje roli velké množství proměnných:

- Věk;
- pohlaví;
- temperament dítěte;
- strategie zvládnání dítěte;
- fyziologická reakce dítěte na stres;
- rodinné charakteristiky:
 - sourozenecké vztahy a vazba na rodiče;
 - duševní zdraví rodičů;
 - užívání návykových látek;
 - socioekonomický tlak.

Vedly se diskuze **o možném vlivu socioekonomické situace rodiny nebo** geneticky **podmíněných faktorech**, které výzkum nepotvrdil. Konflikt rodičů děti ovlivní bez ohledu na to, zda je rodina chudá, bohatá nebo na nejvyšší či nejnižší příčce společenského žebříčku. Podobné je to i s otázkou genetiky. Ačkoli by geny mohly hrát důležitou roli v některých aspektech konfliktu rodičů a reakce dětí (například formování temperamentu dětí, duševního zdraví a fyziologických reakcí na stres), domněnky vyvrací výzkumy zabývající se osvojenými dětmi – adoptované děti reagují negativně na konflikt rodičů, přestože nejsou geneticky spřízněné (Sutherland, 2014).

3.2 Reakce **dítěte** na konflikt

Na rodičovský konflikt reagují přirozeně již velmi malé děti. Podle některých vědců je to již v šesti měsících věku. Děti předškolního věku už konfliktu dobře rozumí, vnímají ho vlastníma očima a dokážou o něm mluvit. **Můžeme tedy vyvrátit mylné přesvědčení některých rodičů, že jejich dítě je příliš malé, aby jejich hádkám rozumělo, natož aby je zaznamenalo a reagovalo na ně.**

U dětí můžeme v reakci na konflikt obecně pozorovat strach, hněv, úzkost, smutek, které mohou vyústit v depresi, úzkosti, stažení se a v emocionální nepohodu. Také je u těchto dětí vyšší riziko výskytu různých zdravotních problémů, narušení spánku a problémů se soustředěním a školními výsledky. Mohou „externalizovat“ své trápení v podobě agresivity, nepřátelství, asociálního chování, kriminality a vandalismu. U každého dítěte povolí, co lze nazvat „nejslabším článkem řetězu“. Některé dítě jde do poruch chování, některé do depresivních nálad, neurotických projevů, dokážeme si představit i reakce regresí v některých už rozvinutých dovednostech.

Z dlouhodobého hlediska je u dětí z konfliktních domácností větší pravděpodobnost, že budou mít nedostatečné mezilidské dovednosti, sociální kompetence a schopnosti řešit problémy. Negativní zkušenosti s konfliktem rodičů mohou nepříznivě ovlivnit budoucí partnerské vztahy v dospívání a dospělosti, protože děti z konfliktních rodin mohou negativně vnímat sebe, svůj sociální svět a rodinné vztahy.

Problémy většinou nekončí v jedné rodině. **Nejen, že jsou děti konfliktem ovlivněny ve svém životě, ale výzkumy ukazují, že špatné vztahy mohou přecházet z jedné generace na druhou. Jinými slovy, konfliktní vztah jednoho páru může v další generaci způsobit další neúspěšné vztahy.** Je to cyklus, který je třeba přerušit, pokud chceme pozitivní a šťastný život pro dnešní generaci dětí a další generaci rodičů a rodin.

4. KONFLIKT RODIČŮ V PRAXI – ROZCHOD

Nejčastěji se v praxi setkáváme s konfliktem rodičů v kontextu rozchodu. Rozchodem je běžně zatížena celá rodina, dítě rozchodem ztratí půdu pod nohama a na přechodnou dobu u něj můžeme pozorovat smutek, úzkostnost, plačtivost, agresí apod. Po relativně krátké době se ale navrátí ztracená stabilita a dítě funguje bez vážných následků za předpokladu, že se rozchodem konflikt ukončí, ve vztahu k dítěti jsou rodiče ve shodě a dítě nemusí volit mezi jedním z nich. Tyto rodiny většinou nepotřebují odbornou pomoc. V rodině s otevřeným a častým konfliktem mezi rodiči je rozchod pro děti někdy dokonce osvobození z dysfunkčního prostředí a mohou upřímně uvítat přesun do klidnějšího prostředí. Ve výsledku se dětem z konfliktního prostředí daří lépe, pokud se rodiče rozejdou a rozdíl mezi **děti rozvedených rodičů a těmi, jejichž rodiče zůstali spolu**, mizí po dvou letech. **Samozřejmě ale uvažujeme o vysoce konfliktních rodinách. V mnoha případech je lepší na vztahu pracovat a něco do něj investovat, než se rozejít** (Vondrášková, 2014).

V menšině případů je konflikt dlouhodobý, často neřešený, intenzivní a nekončí ani po rozchodu. Pokud konflikt přetrvává i po rozchodu, můžeme s velkou jistotou očekávat, že se u dítěte objeví problémy dlouhodobé a mohou být i trvalé. **Vysoce konfliktní rodiče bývají ve vztahové válce**, která může trvat mnoho let a být plná destrukce, paranoie a démonizace. Rodiče proti sobě nebojují jako partneři, ale také jako rodiče, čímž jsou děti silně poškozeny. Děti, které jsou zachyceny uprostřed takových válek, mají často více symptomů (Van Lawick, 2012).

Je-li **konflikt intenzivní, častý a dlouhodobě neřešený, děti** mají velký strach z **odloučení**, nabývají silného pocitu viny, cítí se **ohroženy, a navíc bývají často vtaženy do konfliktu, aniž by měly moc problém vyřešit. Některé děti mají také tendenci rodiče sblížovat a usmiřovat.**

4.1 Dítě vtažené do konfliktu

Dítě aktivně vtažené do konfliktu často nechce volit **mezi rodiči, je rozervané, ale nemůže vyjádřit tuto bolestnou zkušenost.** Pokud ji vyjádří, může to snadno posloužit jako munice v bitvách rodičů, což jen přispěje k utrpení dítěte a vzájemnému destruktivnímu chování rodičů. Následkem toho se u mnoha dětí projeví zlost, odpor, nesouhlas, smutek nebo naopak tichost. Jejich vnitřní rovnováha je narušena, což vyúsťuje v problémy se spánkem, koncentrací nebo jídlem, či jiné psychiatrické příznaky jako například konverze (Van Lawick, 2012).

Některé děti zvolí cestu menšího odporu a ztotožní se s postoji lépe dostupného rodiče s cílem zajistit si jeho náklonnost. Jedná se o strategii přežití, kterou pak rodiče i zainteresovaní profesionálové mohou zaměňovat za projev skutečných potřeb. V praxi to bývá soud, kdo svěřuje dítě do péče jednoho z rodičů. Soudy tak určují, kdo bude dostupným a tím pádem preferovaným rodičem.

Jinou strategií, kterou uplatňují spíše větší děti, je stáhnout se do sebe, zabývat se jinými záležitostmi a čekat, „až se bouře přezene“. Zůstat zcela mimo spory rodičů je ale pro většinu dětí nadlidský úkol, zvláště když jsou rodiči a jinými blízkými lidmi do sporů různými, ne vždy průhlednými způsoby vtahovány (Matoušek, 2016).

4.2 Strach z odloučení

Někteří odborníci tvrdí, že strach z odloučení je nejbolestivější pocit, jaký je možné zažít. Ve fázi rozpadající se rodiny je u dítěte strach z odloučení a ztráty zcela přirozený, ale rodiči může být zcela podceňovaný. Dítě si v době rozchodu může začít uvědomovat, že nejdůležitější lidé v jeho životě by mohli najednou opustit jeho svět. Mladší se strachuje toho, že ho rodiče opustí fyzicky, zatímco starší dítě se bojí, že až bude od rodičů potřebovat jejich rodičovskou lásku, nebude ji mít k dispozici.

Děti se často samy obrací na odborníky, protože se potřebují zorientovat v aktuální situaci, jež se v rodině odehrává, např. v případě, že rodiče na sebe křičí, působí nešťastně a jeden z nich se začíná stěhovat. Většinou zažívají strach a úzkost, zda se jeden z rodičů vrátí či nikoliv, nebo se ptají, jak mají „zařídit“, aby se odcházející rodič vrátil.

S podobnou situací se mohou setkat i učitelé, kteří by především neměli situaci hodnotit, tzn. neměli by reflektovat, co je dobře a co špatně, ani nepředjímat, jak se situace v rodině vyvine. Měli by s pochopením reagovat na obavy dítěte, brát v úvahu a přijímat jeho pocity a motivovat ho, aby se rodičů na popisované situace zeptalo. Pokud má dítě obavy se rodičů zeptat, je možné s ním hledat důvěryhodnou osobu v jeho okolí, která mu pomůže (babička, teta). Dále je vhodné s dítětem dojít k tomu, že není v jeho moci zařídit, aby se odcházející rodič vrátil (Schmidová, 2017).

Částečně se jejich pocity dají přirovnat k pocitům dospělého, kterého někdy v životě opustil partner. Tento pocit prázdnoty a beznaděje jistě většina z dospělých již někdy zažila. Je to obdoba dětského strachu z odloučení od rodičů. U dětí tento strach pramení ze dvou důvodů. Jednak je to jejich omezené vnímání času, kdy děti například neví, co znamená věta „Uvidíme se za pár dní“. Nemají jistotu, že jejich vztah bude stále pokračovat, že tímto nekončí a mohou se u nich objevovat bouřlivé reakce nebo pláč. Za druhé je to jejich úzká vazba na rodiče, kterou právě rozchod ohrožuje.

Strach z ohrožení se může projevit úzkostí, např. větším navázáním se na učitele. U chlapců i dívek se někdy projevuje nočním pomočováním, strachem ze tmy, okusováním nehtů, citovou závislostí či zhoršením ve škole (Schmidová, 2017). Také mohou mít problémy při ukládání ke spánku, nebo s každodenním ranním loučením, které předtím neměly. Před usínáním žadoní o ještě jednu pohádku, snaží se rodiče udržet u sebe do poslední chvíle s tím, že pokud odejdou, přijdou strašidla apod. (Teyber, 2007).

4.3 Pocit viny

Tendence k **sebeobviňování a celkově negativní ladění pozorujeme hlavně u dětí ve věku 9 – 15 let**. Nejčastěji se tyto tendence transformují do podoby úzkostně-depresivních problémů než do externalizovaných forem problémů, jakými může být např. agresivní chování (Lacinová, 2011). Pocit odpovědnosti za rozchod rodičů může být zapříčiněn řadou faktorů. Především mladší děti (do 10 až 12 let) se někdy na rodiče zlobí a přejí si, aby umřeli, odešli, nebo je nahradili jiní, zidealizovaní rodiče. Tyto pocity si pak chybně interpretují jako vysvětlení příčin rozchodu. Když se totiž rodiče rozejdou, plní se tím přání dítěte, aby máma a táta odešli. Představa, že to vlastně způsobil vztek a slova v něm vyřknutá, dítě děsí.

V tomto případě dítě potřebuje ujištění o tom, že rozvod je věcí dospělých, že za něj nemůže. Je důležité dítěti připomenout, že může mít nadále dobrý vztah s oběma rodiči.

4.4 Snaha sblížit rodiče

Jeden ze způsobů, který děti používají, aby se vyrovnaly s rozchodem rodičů, je odmítnutí reality a snaha zabránění rozchodu. Stává se tak spíše v rodinách, kde je konflikt mírný a děti nejsou přímým svědkem konfliktu.

Stává se, že i když po rozchodu zmizí napětí a celé rodině se daří lépe, některé děti se stále snaží původní rodinu obnovit, a to někdy i celé roky. V tomto případě to už není jen nevinné dětské přání, nýbrž to může ukazovat na vážné problémy. Toto přání brání přijmout a pochopit realitu a pokračovat v úspěšném vývoji. U některých dětí se objeví příznaky nemoci či problémy s chováním, které mají přimět rodiče k návratu (Teyber, 2007).

Rodiče by ve svém sdělení měli být jednoznační, aby nejasností neživil v dětech naději, že se k sobě vrátí. Měli by dítěti sdělit, že rozchod je definitivní rozhodnutí rodičů a ono na tom nemůže nic změnit, a to i přesto, že je to pro dítě bolestivé a zraňující. Emoční reakce dítěte však nemohou rodiče nechat bez povšimnutí a musejí dát dítěti dostatečně bezpečný prostor k jejich přijetí. Učitelé by měli reagovat podobně, tzn. neměli by v dětech živit naději na návrat rodičů k sobě (např. „Uvidíš, třeba se to ještě změní“), ale spíše jim vytvářet bezpečný prostor pro sdílení pocitů ze ztráty (Schmidová, 2017).

5. PODPORA DÍTĚTE V KONFLIKTU

5.1 Potřeba informací

Rodičovské spory mohou být informačně nepřehledné, je obtížné získat objektivní náhled na rodinnou situaci, informace bývají ne/úmyslně manipulovány. Situace je zpravidla zvláště nesrozumitelná pro děti, kterým se nemusí dostat potřebných informací z důvodu nedostatku pozornosti, času nebo domněnky, že děti situaci porozumět nemohou.

Absence informací vede k nedostatečnému naplnění potřeby bezpečí a stability dětí. Díky tomu **mohou situaci vnímat zkresleně, vytvářet si vlastní mylné interpretace.** Je třeba děti informovat nejen o tom, co konflikt znamená, ale jaké pro ně bude mít důsledky. Pokud se rodiče rozcházejí, mělo by být dítě provedeno celým procesem – v procesu podpory dítěte je nutné určit, kdo je za předávání informací dítěti odpovědný (mimo zákonné povinnosti OSPOD též např. podpůrná služba).

5.2 Práva dítěte

Posilovat pozici větších dětí v konfliktu **můžeme přímou komunikací**. Vysvětlit jim, na co mají právo.

Minimální práva dětí v rozvodové situaci se dají formulovat následovně:

- Právo na kontakt s rodiči, prarodiči a dalšími blízkými lidmi, k nimž má vztah;
- právo být vyloučen/a ze sporů dospělých;
- právo neposlouchat negativní hodnocení druhého rodiče ani dalších členů rodiny a nebyť nucen/a toto hodnocení s nikým sdílet;
- právo komunikovat s oběma rodiči a dalšími blízkými lidmi kdykoli (např. pomocí telefonu, internetu);
- právo mít u sebe věci připomínající druhého rodiče a jiné blízké lidi (např. fotografie, knihy, hračky);
- právo na bezpečný domov u obou rodičů (včetně vlastního místa na spaní);
- právo na to, aby rodiče spolupracovali při předávání mezi dvěma domovy;
- právo na to, aby lidé, s nimiž je dítě ve styku, nebyli pod vlivem alkoholu nebo jiných drog;
- právo mít své věci (včetně oblečení, telefonu) a užívat je v prostředí obou domovů (Matoušek, 2016).

Takto řečeným právům rozumí už předškolní dítě a může je svým rodičům sdělit. Bohužel vymáhání těchto práv už je nad možnosti dítěte. Pokud rodiče tato práva nerespektují, je také nutné vysvětlit, co svým dětem dluží. Pokud rodiče dále zaplétají děti do věcí, které jim nepříslušejí, je nutné konfrontovat rodiče všemi prostředky s odpovědností za jejich chování.

Je také žádoucí podporovat kontakt dětí s těmi členy rodiny nebo jinými blízkými lidmi, kteří nejsou do sporů rozvádějících se dospělých vtaženi (Matoušek, 2016).

5.3 Podpůrné vztahy

Pomoc zaměřená na duševní zdraví dětí podporuje děti nebo rodiče v jejich roli. Vztahy s rodiči, sourozenci, příbuznými, jinými dospělými (učitelé, trenéři) a přáteli jsou klíčové pro dlouhodobý zdravý vývoj dětí. Podílejí se na vytváření jejich vztahů s lidmi v budoucnu. Proto je důležité, aby rodiče napravili to, jak se k sobě jako rodiče vztahují. Když se jim nedaří, měli by vyhledat

odbornou pomoc. Z dlouhodobého hlediska se tak starají o dobré vztahy svých dětí, z krátkodobého to dětem přinese úlevu od napětí v rodině.

6. ROZVOD V PRAXI (OSPOD, soud, poradenské pracoviště)

6.1 Role OSPOD v rozvodu rodičů

Rozvodovému řízení musí předcházet rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilého dítěte či dětí. V případě dohody rodičů, není opatrovnické řízení bezpodmínečně nutné. Není-li možná dohoda rodičů, poměry dětí (péči a výživu, popř. styk s druhým rodičem) upraví soud v rámci opatrovnického řízení na základě návrhu.

Pro opatrovnické řízení soud ustanoví kolizního opatrovníka – obvykle orgán sociálně právní ochrany dětí (OSPOD) příslušného úřadu obce s rozšířenou působností. Kolizním opatrovníkem se rozumí pracovník OSPOD, který dítě zastupuje v opatrovnickém řízení, neboť hrozí střet (kolize) zájmů dítěte a rodičů nebo střet zájmu těchto rodičů.

O ustanovení opatrovníka rozhoduje soud usnesením a zároveň zpravidla ukládá rodičům povinnost, aby:

- Ve lhůtě do 1 týdne po obdržení usnesení kontaktovali OSPOD za účelem sjednání společného setkání obou rodičů s opatrovníkem;
- poskytl opatrovníkovi veškerou potřebnou součinnost při zjišťování názoru nezletilého dítěte (v případě, že je dítě vzhledem ke svému věku a rozumové vyspělosti schopno svůj názor vyjádřit).

Rodiče mají možnost před opatrovnickým řízením uzavřít dohodu, a to i ve spolupráci s OSPOD, prostřednictvím právního zástupce nebo za pomoci kompetentního poradenského pracoviště (např. manželská a rodinná poradna). Uzavření dohody rodičů je možné i v průběhu soudního jednání.

OSPOD poskytuje rodičům bezplatně potřebné sociálně-právní poradenství, a to především v těchto oblastech:

- Informace o průběhu řízení ve věci úpravy poměrů k dětem, určení styku s nimi apod.;
- legislativa vč. obsahu rodičovské odpovědnosti;
- společné hledání možností smířčího řešení rodičovského sporu, popř. uzavření dohody rodičů;
- nakontaktování rodiny na odborné poradenské služby.

Vedle nakontaktování rodiny na odborné poradenské služby může OSPOD i využití poradenských služeb rodičům uložit jako povinnost. Uložení povinnosti je výchovné opatření, ke kterému dochází v rámci správního řízení a je možné je vymáhat. Vyhledání odborných poradenských služeb doporučených v rámci sociálně právního poradenství vymahatelné není, nicméně soud může odmítání této podpory chápat jako bojkot komunikace.

Pohovor s dítětem je-li pro něj důvod probíhá zpravidla v neutrálním prostředí (SŠ, MŠ, úřad ve speciální místnosti uzpůsobené věku dětí, ...), popř. v jeho přirozeném prostředí.

Společná schůzka rodičů se koná na úřadu. V rámci ní je s rodiči hovořeno o jejich představách o úpravě poměrů k dítěti, zajištění jeho výchovy, výživy, setkávání s druhým rodičem či dalšími blízkými osobami apod. Vše dle představ konkrétního typu péče rodičů o dítě. S rodiči je dále diskutován Rodičovský plán, jsou poučeni o právech dítěte a vhodném způsobu úpravy poměrů smířčí cestou.

Při soudním jednání pracovník OSPOD hájí práva a oprávněné zájmy dítěte v souladu s platnou legislativou. Tyto se mohou lišit se zájmy rodičů.

V rámci opatrovnického řízení opatrovník sděluje svá vyjádření a navrhuje případné důkazy, vyslovuje své návrhy (např. znalecký posudek, listinné důkazy, zprávy odborných pracovišť, výsledk dalších osob, ...). Po vynesení rozsudku a nabytí jeho právní moci končí role kolizního opatrovníka, OSPOD však může nadále, v případě jejich potřeby, spolupracovat s dítětem a rodinou, pokud je dítě z různých důvodů ohroženo.

Ve sporech o dítě je důležité si uvědomit některé skutečnosti (vyplývající ze zákona č. 89/2012 Sb. občanský zákoník):

- Rodiče mají rozhodující úlohu ve výchově dítěte, mají být všestranně příkladem svým dětem, zejména pokud se jedná o způsob života a chování v rodině, oba rodiče mají společnou zodpovědnost za výchovu a vývoj dítěte, a to i po rozvodu (rozchodu);
- rodič, který má dítě v péči a druhý rodič se musejí zdržet všeho, co narušuje vztah dítěte k oběma rodičům nebo co výchovu dítěte ztěžuje. Brání-li rodič, který má dítě v péči bezdůvodně, trvale či opakovaně druhému rodiči ve styku s dítětem, je takové chování důvodem pro nové rozhodnutí soudu o tom, který z rodičů má mít dítě ve své péči;
- rodiče jsou povinni si vzájemně sdělit vše podstatné, co se týká dítěte a jeho zájmů;
- dítě má právo na péči obou rodičů a na pravidelné osobní kontakty s rodiči, ledaže by to bylo v rozporu se zájmy dítěte (soudní úprava nebo zákaz styku);
- schopnost rodičů spolu komunikovat, spolupracovat ve věcech týkajících se jejich dětí a vzájemný respekt patří mezi základní práva a povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti.

6.2 Postup OSPOD Písek v případě rozvodu rodičů

V Písku OSPOD v roli opatrovníka řeší úpravu výchovy, výživy dětí a styku s dětmi podle tzv. Cochemské praxe.

1) Na základě výzvy okresního soudu, dále jen OS, nabídne pracovník OSPOD prvnímu telefonujícímu rodiči (či při jeho osobní návštěvě) 1-3 možné termíny společného jednání rodičů na OSPOD.

Rodiče po vzájemné dohodě sdělí OSPOD vyhovující termín setkání na OSPOD. Pokud rodiče za účelem dojednání si termínu společné schůzky OSPOD sami nekontaktují, rodiče kontaktuje OSPOD. Pokud se ani přes snahu OSPOD společná schůzka s rodiči nepodaří dojednat (nepodaří se rodiče kontaktovat, dohledat, neozvou se, odmítají přijít), předá OSPOD tuto informaci OS.

2) Realizace 1. společné schůzky rodičů na OSPOD

(délka schůzky 1 – 1,5 hod.)

Rodiče jsou poučeni o rodičovské odpovědnosti, je jim poskytnuto odpovídající poradenství v dané věci, s rodiči je projednána aktuální situace v rodině včetně poměrů, jsou dotazováni na informovanost jejich dětí o aktuálním dění v rodině.

Rodičům je předáno „Poučení rodičů“ a „Rodičovský plán“. Rodiče jsou při předávání tohoto plánu vedeni k tomu, že je pro ně, ale především pro jejich děti, důležité, aby si navzájem zodpověděli důležité otázky týkající se řešení aktuálních záležitostí dotýkajících se právě svých dětí, ale i záležitostí, které mohou v budoucnu nastat, a na kterých se budou muset v zájmu jejich dětí společně domlouvat.

OSPOD zjišťuje, zda je dítě informováno rodiči o situaci v rodině a o probíhajícím soudním řízení. Pokud rodiče svému dítěti výše uvedené informace nesdělili, jsou vedeni k tomu, aby tak učinili do doby uskutečnění pohovoru OSPOD s dítětem.

Rodiče jsou informováni o tom, že ze strany OSPOD bude proveden pohovor s dítětem za účelem zjištění jeho názoru v dané věci. Místo provedení pohovoru s dítětem určí pracovník OSPOD dle svého uvážení nebo je možné s rodiči předem prodiskutovat vhodnost konkrétního prostředí.

S rodiči je dojednán další termín společné schůzky na OSPOD, na které s nimi bude jednáno o tom, jak se jim dařilo dohodnout se na zásadních věcech týkajících se dítěte. Bude jim sdělen názor dítěte na věc zjištěný ze strany kolizním opatrovníkem. V případě, že první schůzka s rodiči je úspěšná, že se rodiče shodnou ve všech zásadních věcech týkajících se dítěte, odešle OSPOD datovou poštou zprávu k OS o výstupu z jednání s rodiči a doporučí uskutečnění soudního jednání.

3) Realizace 2. společné schůzky rodičů na OSPOD

(realizace do 7, max. 14 dnů od 1. schůzky)

V průběhu 2. schůzky se zaměří pracovník OSPOD na rozhovor s rodiči směřující k dohodě mezi rodiči a obsahu rodičovského plánu. Projednají se zejména oblasti, ve kterých se rodiče neshodnou. OSPOD jednání vede tak, aby rodiče dospěli k dohodě o podstatných věcech týkajících se aktuální situace dítěte.

Ze 2. schůzky jsou možné dva výstupy:

- Rodiče jsou schopni se dohodnout – OSPOD zašle soudu prostřednictvím datové pošty zprávu o tom, že rodiče jsou ohledně dětí již dohodnuti;
- rodiče se nedohodnou.

OSPOD dle vlastního uvážení může s rodiči dojednat ještě případně 3. společnou schůzku (v časovém rozpětí max. 30 min.), nebo OSPOD doporučí rodičům společnou návštěvu poradenského zařízení Arkáda – sociálně psychologické centrum, z.ú. a hned na místě za přítomnosti rodičů pracovník OSPOD telefonicky kontaktuje Arkádu a dojedná termín společné schůzky rodičů zde. Konkrétní termín je rodičům sdělen a ti jsou vedeni k dodržení času a termínu domluvené schůzky v Arkádě.

6.3 Postup Arkády

Pracovníci Arkády jednají s oběma rodiči při několika společných schůzkách, kdy se snaží o shodu rodičů v předmětu řízení před obvodním soudem. Po ukončení konzultací podá Arkáda zprávu soudu a OSPOD o průběhu těchto schůzek.

Pokud se rodiče ve stanoveném termínu do Arkády nedostaví, sdělí pracovník Arkády tuto skutečnost soudu i OSPOD. Na tuto informaci může soud reagovat vydáním usnesení, ve kterém uloží rodičům povinnost vyhledat pomoc poradenského zařízení Arkáda.

6.4 Postup Okresního soudu v Písku

Obvodní soud nařídí termín soudního jednání, kde zohlední snahu rodičů o vzájemnou dohodu. Pokud některý z rodičů záměrně brání uzavření dohody s druhým rodičem v záležitostech týkajících se společného dítěte, může mu být tento postoj při rozhodování soudu na újmu.

7. ROZCESTNÍK – KAM SMĚŘOVAT DĚTI A RODIČE

Písek

- OSPOD Písek - **poradenství a odborná pomoc pro děti a rodiče**
 - Budovcova 207/6, Písek
 - Tel.: 382 330 813
- **Mgr. Kateřina Slabová** - **manželská a rodinná poradna (pro rodiče)** - párová psychoterapie, individuální psychoterapie **pro dospělé**
 - Tyršova 63/18, Písek
 - Tel.: 604 106 665
- Arkáda - **sociálně** psychologické centrum, z.ú. - krizová intervence, bezplatné poradenství
 - Husovo náměstí 2/24, Písek
 - Tel.: 382 211 300
- **Mgr. Pavla Špeldová** - **terapeutické provázení dětí a dospělých v** soukromé praxi
 - Tylova 160/12, Písek
 - Tel.: 739 408 406

Vodňany

- **Mgr. Helena Šašková** - psychoterapie individuální, párová a rodinná
 - Jiráskova 116, Vodňany
 - Tel.: 770 779 428

Strakonice

- **Poradna pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy, PhDr. Adéla Doležalová, pro děti a dospělé, bezplatné**
 - Pod Hradem 9, Strakonice
 - Tel.: 727 809 070

České Budějovice

- **Krizové centrum pro děti a rodinu - krizová pomoc pro děti a rodiče, bezplatné**
 - Jiráskovo nábřeží 1549/10, České Budějovice
 - Tel.: 776 763 176
- **Temperi - centrum pro rodiny s dětmi - mediace, doprovázení rodin po rozchodu rodičů, asistované setkávání, bezplatné**
 - Jaroslava Haška 1818/1, České Budějovice
 - Tel.: 702 571 757
- **Mgr. Lucie Doležalová - dětský psychoterapeut od 3 let věku dítěte**
 - U tří lvů 294/4, Poliklinika U tří lvů, 3. patro, České Budějovice
 - Tel.: 732 488 552
- **PhDr. Iva Dedeciová - psychoterapie pro děti a dospělé**
 - Riegrova 51, České Budějovice
 - Tel.: 777 998 696

8. ZDROJE

- Český statistický úřad (2019). Pohyb obyvatelstva – 2019
www.czso.cz/csu/czso/cri/pohyb-obyvatelstva-rok-2019
- Fosco, G. M. & Grych, J. H. (2010). Adolescent triangulation into parental conflicts: Longitudinal Implications for Appraisals and Adolescent- Parent Relations. *Journal of Marriage and Family*, 72, 254- 266
- Kotková, M., & Lacinová, L. (2016). *Rodičovský konflikt a adaptační potíže dětí: význam komunikace s dítětem po konfliktu*. *Československá Psychologie*, 60(3), 290-303.
- Lacinová, L. (2011). *Konflikty mezi rodiči a dětmi: Současné teorie*. *Československá psychologie*, 55, 435-450
- Matoušek, O. (2016). *Děti a rodiče v rozvodu*. Praha: Portál
- Schmidová, K. (2017). *Otevřený článek: Možné reakce dětí a dospívajících na rozvod*.
www.rizeniskoly.cz/cz/aktuality/otevreny-clanek-mozne-reakce-deti-a-dospivajicich-na-rozvod.a-2689.html
- Smrčková, M. (2014). *Souvislost rodičovského konfliktu a vnímaná romantických vztahů v adolescenci*. [Bakalářská práce]. Masarykova Univerzita
- Stuhlerland, A. (2014). *How Parental Conflict Hurts Kids*
www.ifstudies.org/blog/how-parental-conflict-hurts-kids
- Teyber E. (2007). *Děti a rozvod: Jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů*. Praha: Návrat domů
- Uholyeva, X. (2019). Rodina v situaci rozchodu rodičů z pohledu dítěte. *E-psychologie*, 13(1), 18-31
- Van Lawick, M.J. (2012). *Děti a jejich bojující rozvedení rodiče*. *Systemtherapie*, 129-130.
- Vondrášková, K. (2014). *Rozpad vztahu rodičů a vývoj dítěte*. [Bakalářská práce]. Univerzita Karlova
- Westrupp, E. (2018). *Repeated early-life exposure to inter-parental conflict increases risk of preadolescent mental health problems*, *European journal of pediatrics*, 177 (3), 419-427

DÍTĚ V RODIČOVSKÉM KONFLIKTU

1. vydání / 2021

Vydal:

Prostor pro sociální práci, z.s.

Husovo náměstí 2/24, 397 01 Písek

www.prostor-socialniprace.cz

Grafické zpracování, tisk:

Jaroslava Bromová, Reklama šitá na míru...

www.jarca.cz

